

Hizb-i Cedid'in Mevadd-ı Aşere İstekleri

Muhammet Özdemir*
ORCID: 0000-0003-3688-156X

Öz

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin izlediği politikadan rahatsız olan bazı cemiyet üyeleri öncülüğünde cemiyetten bir takım kopmalar meydana gelmiştir. Bu kopuşlar neticesinde Miralay Sadık Bey ve Karesi Mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi, 1911 yılının Mart ayı sonlarında Hizb-i Cedid adı altında bir grup kurmuşlardır. Kısa bir süreliğine de olsa parti içi üstünlüğü ele geçiren bu yeni grup isteklerini 10 maddelik bir beyanname ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bildirmiştir. Bu makalede İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde ortaya çıkan Hizb-i Cedid'in fırka programına eklenmesini istedikleri Mevadd-ı Aşere istekleri ele alınmıştır. Mecdi Efendi ve Sadık Bey öncülüğünde başlayan ve Hizb-i Tadilat olarak da bilinen bu hareketi daha iyi anlayabilmek için bu grubun cemiyete teklif ettikleri istekleri incelemek gerekir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı Mevadd-ı Aşere isteklerinin neler olduğunu, etkilerini ve bu isteklere neden olan gelişmeleri incelemek olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hizb-i Cedid, Mevadd-ı Aşere, İttihat ve Terakki Cemiyeti

Gönderme Tarihi: 16/11/2022

Kabul Tarihi: 28/11/2022

*Keşap Cumhuriyet İlkokulu Müdürü, Milli Eğitim Bakanlığı, Giresun-Türkiye, 523muhammet@gmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ÖZDEMİR, M., ‘‘ Hizb-i Cedid'in Mevadd-ı Aşere İstekleri ’’, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 9, S. 4, 2022, s. 1884-1902.

Hizb-i Cedid's Requests For Mevadd-ı Aşere

Muhammet Özdemir*
ORCID: 0000-0003-3688-156X

Abstract

After the proclamation of the 2nd Constitutional Monarchy, a number of breakaways from the Committee occurred under the leadership of some members of the Committee who were uncomfortable with the policies pursued by the Committee of Union and Progress (İttihat ve Terakki Cemiyeti). As a result of these ruptures, Miralay Sadık Bey and Karesi MP (Member of Parliament) Abdülaziz Mecdi Efendi founded a group called Hizb-i Cedid (New Party) in late March 1911. This new group, which gained supremacy within the party, albeit for a short period of time, notified its demands with a ten-point declaration to the Committee of Union and Progress. In this article, the demands of the Hizb-i Cedid, which emerged within the Committee of Union and Progress, for the addition of the Mevadd-ı Aşere (Ten Points/Articles) to the program of the party are discussed. In order to better understand this movement, which started under the leadership of Mecdi Efendi and Sadık Bey, and also known as Hizb-i Tadilat (Renovation Party), it is necessary to examine the demands of this group to the Committee. Therefore, main purpose of this study will be to examine what the Mevadd-ı Aşere requests (Ten-Point requests) were, their effects and the developments that led to these requests.

Keywords: Hizb-i Cedid, Mevadd-ı Aşere, The Committee of Union and Progress

Received Date: 16/11/2022

Accepted Date: 28/12/2022

*Keşap Cumhuriyet Primary School Director, Ministry of National Education, Giresun-Turkey, 523muhammet@gmail.com

You can refer to this article as follows:

ÖZDEMİR, M., " Hizb-i Cedid'in Mevadd-ı Aşere İstekleri ", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 9, Issue 4, 2022, p. 1884-1902.

Giriş

İttihat ve Terakki Cemiyeti siyasi bir parti haline gelinceye kadar mebus seçiminde oldukça hassas davranmıştır. Ancak genel seçimleri kazanmak için parti üyelerini seçerken git gide aynı hassasiyeti göstermemeye başlamıştır. Böylece Liberal, Muhafazakâr, Sosyalist gibi çeşitli görüşlere sahip insanlar İttihat ve Terakki çatısı altında bir araya gelmiştir. Bin türlü zihniyeti, bin türlü yaratılışı, bin türlü emeli bir araya getiren cemiyet için asıl sorun bu kadar fikir karışıklığı içinde cemiyeti dağılmadan bir arada tutabilmek olmuştur.¹

Üye sayısını arttıran İttihat ve Terakki, 1908 yılı genel seçiminde yaklaşık 160 mebus çıkarınca Meclis'e hâkim bir fırka gibi görünmüştür. Zamanla Meclis'te çoğunluğu elde etmenin her zaman güvenilir olduğu anlamına gelmediği ve cemiyetin içinde birliğin ve beraberliğin olmadığı gün yüzüne çıkmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olan mebuslar ile gerçekten ittihatçı düşüncelerle hareket eden mebuslar arasında görüş birliğinin sağlanması giderek zorlaşmış, cemiyetin er ya da geç kendi içinde gruplara ayrılması ise kaçınılmaz hale gelmiştir. Seçim sürecinde çeşitli sebeplerle cemiyete katılan bazı mebuslar bir süre sonra İttihatçılarla ters düşmeye başlamış ve Ahrar, Mutedil Hürriyetperverân Fırkası, Ahali Fırkası gibi cemiyete muhalif gruplar oluşturmuşlardır.² Bahsi geçen bu fırkalar cemiyetin dışında ortaya çıkan oluşumlar olarak siyasi faaliyetlerini sürdürürken 1911 yılına gelindiğinde cemiyetin kendi bünyesinden Hizb-i Cedid adıyla yeni bir grup ortaya çıkmıştır. Grubun Meclis içindeki lideri Abdülaziz Mecdi Efendi iken, Meclis dışı lideri Miralay Sadık Bey olmuştur.

Abdülaziz Mecdi Efendi Meclis'te herkesin saygısını kazanan, ihtiraslardan ve entrikalardan uzak duran bir kişidir. Onun bu özelliği Hizb-i Cedid olayı gündeme geldiğinde yüze yakın mebusun onun etrafında toplanmasında ve onun fikirleri altında birleşmesinde etkili olmuştur.³ Mecdi Efendi'nin aksine 1909'da Harbiye Nezareti Süvari Dairesi ikinci başkanı olarak görev yapan Miralay Sadık Bey ise hırslı ve gözü yükseklerde olan bir kişiliğe sahiptir. Onun bu özelliğinin yanı sıra Melâmilik Tarikatı üyesi olması nüfuzunun artmasını

¹Yahya Kemal, *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, Fetih Cemiyeti, İstanbul 1999, s. 171-172.

² Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, (Çev. Ayda Erbal), İletişim Yay., İstanbul 1995, s. 351.

³ Osman Ergin, *Bahıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun: Hayatı ve Şahsiyeti*, Kenan Basımevi, İstanbul 1942, s. 94.

kolaylaştırmıştır. Ayrıca Manastır'da Neyyir-i Hakikat adında gizli bir gazete çıkararak yenilikçi düşüncelerin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte Meşrutiyet'in hürriyet beşiği olarak bilinen Selanik'ten önce Manastır'da ilan edilmesinde rol oynamış ve hürriyet kahramanı olarak bilinen kişiler arasında yer almıştır. 1908'de Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından Sadık Bey adeta bir köşede unutulmuş, cemiyete hiçbir faydası dokunmayan, onun kadar çaba sarf etmeyen kişiler valilik, âyan üyeliği gibi üst düzey görevlere getirilirken kendisine görev verilmemesi onda cemiyete karşı kırgınlık ve kızgınlık uyandırmıştır.⁴

1. Hizb-i Cedid

İbrahim Hakkı Paşa, 12 Ocak 1910'da Talât Bey, Cavit Bey, Hallacyan Efendi ve Emrullah Efendi gibi İttihatçı üyelerden oluşan bir kabine kurmuştur. Mahmut Şevket Paşa'yı Harbiye Nazırlığına getiren Hakkı Paşa'nın İttihatçıların gücünü kırmak istemesi kabineye karşı muhalefet ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Gerek Meclis'te gerekse cemiyet içinde etkisini gösteren görüş ayrılıkları zaman zaman yeni fırkaların ve grupların oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Cemiyet içinde ortaya çıkan anlaşmazlıkların üstü her ne kadar kapatılmaya çalışılsa da başarılı olunamamıştır. Sonunda 1911 yılı başlarında Miralay Sadık Bey ve Abdülaziz Mecdi Efendi liderliğinde Hizb-i Cedid hareketi patlak vermiş ve cemiyet dağılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.⁵

Hizb-i Cedid taraftarı Habib ve Tahir Bey'in beyanına göre bu hareket başlangıçta Meclis dışında ortaya çıkmış ve zamanla bazı mebusları etkisi altına almıştır. Ayrıca hizbin amacı fırka içinde gizli bir grup oluşturmak suretiyle önce çoğunluğu sağlamak ardından hükümetin güvenoyu alması engellenerek kabineyi istifaya zorlamaktır.⁶ Bu gizlilik fazla uzun sürmemiş ve fırka içinde yeni bir hizbin oluştuğunu öğrenen Talât, Dr. Nazım, Hüseyin Cahit ve Cavid Beyler 1911'de Nisan ayı başlarında bir araya gelerek Sadık Bey'in dini propaganda yoluyla hizip yaratma girişimini ele almışlardır.⁷ Ancak 20 Nisan'da Miralay

⁴Başmabeyinci Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yay., İstanbul 1979, s. 195-196.

⁵Şaduman Halıcı, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde Siyasal Bölünme: Hizb-i Cedid", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 15, 2007, s. 77-79.

⁶Hüseyin Cahit, "Habib ve Tahir Beylerin Beyanları", *Tanin*, 01 Mayıs 1911, nr. 950, s. 1.

⁷Mehmed Cavid, "Meşrutiyet Devrine Ait Cavit Bey'in Hatıraları: 28", *Tanin*, 26 Eylül 1943, nr.4454, s.2; Sadık Bey'in evinde yapılan toplantılara Çorum Mebusu Ali Osman Bey, Ankara Mebusu Hacı Mustafa (Beynam), Kütahya Mebusu Abdullah Azmi (Torun) ve Ankara Mebusu Mehmed Talat'ın (Sönmez) yanı sıra aralarında beklenmedik isimler de vardı. Bunlar: cemiyetten istifa edip Ahali Fırkası'na giren Karesi Mebusu İbrahim Vasfi Efendi, Antalya Mebusu Mehmed Hamdi (Yazır), Tokat Mebusu Hoca Mustafa Sabri Efendi ile cemiyet üyesi Debre Mebusu Basri Dukacı, Manisa Mebusu Tokadizade Şekib Bey, Bursa Mebusu Ömer Fevzi Hoca, Aydın

Sadık Bey ile görüşen Talât Bey bu görüşmeden istediğini elde edememiştir. Sadık Bey ise cemiyet üyelerinden bazıları dinsizlikle, masonlukla itham ederek cemiyetin hem kabineden hem de Meclis'ten çekilmesini istemiştir.⁸ Cemiyetin muhafazakâr kesimini temsil ettiklerini iddia eden Hizipçiler, cemiyet içinde çoğunluğu oluşturmalarına rağmen radikal görüşlü bir takım mebusun kendilerini temsil etmelerinden yakınmışlar ve 23 Nisan 1911'de yayımlanan Mevadd-ı Aşere ile cemiyete isteklerini bildirmişlerdir.⁹

2. Mevadd-ı Aşere İstekleri ve Gelişmeler

Hizb-i Cedid üyeleri Meclis Genel Kurulu Müzakere Salonu'nda Talat Bey'in başkanlığı altında yapılan görüşmelerde İttihat ve Terakki Cemiyeti Nizamnamesi'nde değiştirilmesini ve düzeltilmesini istedikleri hususları Mevadd-ı Aşere olarak bilinen bir beyanname halinde sunmuşlardır. Yüz altmış mebusun katılımıyla gerçekleşen bu görüşmede fırkaya mensup Dâhiliye, Evkaf ve Maarif Nazırları da yer almıştır. Öğleden sonra Meclis-i Mebusan'a gelen Harbiye, Hariciye ve Bahriye Nazırları görüşmeye katılırken Maliye Nazırı Cavit Bey ise görüşmeye katılmamıştır. Bolu Mebusu Habib Bey tarafından okunan Mevadd-ı Aşere'nin 10 maddesi şu şekildedir:¹⁰

1. *Mebusların imtiyaz ve sair menafî takib etmemesi,*
2. *Mebusların hükümet memuriyeti kabul etmemesi,*
3. *Mebusların nâzır olabilmesi hakkında Fırkaca rey-i hafî ile ve aded-i mürettebin sülûsân-ı ekseriyetle kabul olunmak usulü takarrür ettiğinden Nizamnâme-i Dâhilinin ol babdaki madde-i mahsusası tâdil olunacaktır,*
4. *Ahkâm-ı kânuniyetamamiyeriâyet ve mes'uliyet-i vükelâya dikkat,*
5. *Kema-kânittihad-ı anasıra çalışmak, ticaret, ziraat, sanayi ve maarifin terakkiyesine derece-i ihtiyaca göre gayret etmek,*

Mebusu İsmail Sıdkı Bey ile Bolu Mebusu Habib Bey (daha sonra bu toplantılar hakkında Talât Bey'i haberdar etmiştir) yer almıştır. Mehmed Cavid, "Meşrutiyet Devrine Ait Cavit Bey'in Hatıraları: 29", *Tanin*, 27 Eylül 1943, nr. 4455, s. 2.

⁸Mehmed Cavid, "Meşrutiyet Devrine Ait Cavit Bey'in Hatıraları: 30", *Tanin*, 28 Eylül 1943, nr. 4456, s. 2.

⁹Aykut Kansu, *İttihatçuların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913*, (çev. Selda Somuncuoğlu), İletişim Yay., İstanbul 2016, s. 217.

¹⁰"Fırka Beyannamesi", *Tanin*, 23 Nisan 1911, nr. 948, s. 2; "İttihat ve Terakki Fırkası", *İkdam*, 23 Nisan 1911, nr. 402, s. 1; "İttihat ve Terakki", *Sabah*, 23 Nisan 1911, nr. 7754, s. 1.

6. *Ahlâk ve âdab-ı umumiye-i diniye ve milliye'nin muhafazasıyla beraber garbın terakkiyat ve tekâmülât-ı medeniyesinin memleketimizde inkişafına hizmet etmek,*
7. *Kânun-ı Esasi dâiresindean'anat-ı tarihiye-i Osmaniyeyi idâme ve muhafaza etmek,*
8. *Memurinin ta'yin ve azillerine intizam-ı kanuni vermek,*
9. *Hukuk-ı Mukaddese-i Hilafet ve Saltanat-ı Osmaniyeye mütedâir Kânun-ı Esasinin bazı mevadının kuvay-ı selase esastaki muvâzeneti teşyid edilecek suretdeta'dili teklif edilecektir,*
10. *Maksad-ı hafîye-i mahsusaya binaen teşkil eden harekât ve âmaline mümanaat etmek.*

Bu maddelere ek olarak 2/3 çoğunluk kararına uyma zorunluluğunun olup olmaması konusunun iç tüzük ile ilgili olması sebebiyle daha sonra tartışılmasına karar verilmiştir. 110 mebus tarafından teklif edilen bu maddeler uzun süren tartışmaların ardından 163 mebusun maddelerde bazı değişiklikler yapılması şartıyla maddeleri kabul etmesiyle Umumî Kongre'ye gönderilmiştir. Mevadd-ı Aşere'nin altında 175 mebusun imzası bulunsa da İzmit mebuslarından Müfit ve Hafız Rüştü Beylerin isimleri unutulduğu için asıl sayı 177'dir. Ayrıca mazeret bildirerek görüşmeye katılmayan 17 mebusun adı dahi isim listesine yazılmıştır.¹¹ Cavit Bey o sırada merkezde bulunmasına rağmen toplantıya katılmamıştır. Cahit, Şeyh Saffet ve Hasan Rahmi Beyler bu maddeleri kabul etmeyerek salonu terk etmişlerdir. Dolayısıyla ortaya atılan bu maddeler parti içinde yaşanan ihtilâfı gün yüzüne çıkarmıştır. Görüşme maddelerin Eylül ayında yapılacak olan kongrede tekrar tartışılması kararıyla sona ermiştir.¹² Mehmed Salahaddin, İttihat ve Terakki'nin bu maddelerin kabulünün Eylül ayna ertelenmesini cemiyetin zaman kazanmaya çalışması olarak görmüş ve "*Hizb-i Cedîd üyelerini elde etmeye çalışan ittihat ve Terakki reisleri, şahsi menfaatleri uğruna memleketi feda etmekten zerre kadar çekinselerdi, böyle bir teşebbüse kalkışarak işi sürüncemede bırakmazlardı*" sözleriyle bu kararı eleştirmiştir.¹³

¹¹"Tenvir-i Hakikat", *Sabah*, 28 Nisan 1911, nr. 7759, s. 2; "İttihat ve Terakki Fırkası", *İkdam*, 23 Nisan 1911, nr. 402, s. 1.

¹²"Meşrutiyet Devrine Ait Cavit Bey'in Hatıraları-32", *Tanin*, 30 Eylül 1943, nr. 4454, s. 2.

¹³Mehmed Salahaddin, *İttihat ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, (Sadeleştiren Ahmed Varol), İnkılab Yay., (3. Bs.), İstanbul 2017, s. 172.

2.1.Mebuslar ve Memurlar ile İlgili Maddeler

Umumî Kongre, Mevadd-ı Aşere'nin mebusları ve memurları doğrudan ilgilendiren 1, 2, 4 ve 8. maddelerini görünürde kabul etmiştir. Mevadd-ı Aşere'ye konu olan memuriyet konusu II. Meşrutiyet döneminin önemli bir sorunu haline gelmiştir. II. Abdülhamit Dönemi'nde memur maaşlarının ödenmesine ve memurların atamasına yönelik bir düzenlemenin olmaması liyakatsiz memur atamalarına, memurların düşük maaş almasına ve kendi çıkarlarını gözetmelerine neden olmuştur.¹⁴ II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İttihat ve Terakki, devlet yöneticileri de dâhil olmak üzere kendi görüşünü benimsemeyen memurlara karşı tasfiye işlemine başlamıştır. Halep Valisi olarak görev yaparken tasfiye sürecinde görevden alınan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif Ahmet Reşit Bey anılarında devr-i sâbık memurlarına değinerek İttihatçılar hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Memleketimizde hükümete geçmek isteyen bütün teşekküller gibi İttihad ve Terakki kulüpleri de ancak memurların atanması ve görevden alınması yetkisinin kendilerinde olduğunu göstermek suretiyle, halkın gözünde hükümet nüfuzuna sahip görünmeye çalışmaktan başka bir şey yapmazlardı. Nitekim meşrutiyetin ilk aylarında her tarafta memurları sürgüne göndermek ve görev yerlerini değiştirmek ile işe başladılar.”¹⁵

30 Haziran 1909 tarihinde Tensirat Kanunu çıkarılarak tasfiye işlemlerine hız verilmiştir. Hüseyin Cahit tensikatın başladığını, memur ve kâtiplerin görevden alınarak yerlerine yeni memurların getirildiğini belirtmiştir. Ayrıca mevcut düzenin bozukluğuna ve maaşların yetersizliğine dikkat çeken Cahit bu atamaları şâyân-ı teşekkür olarak değerlendirmiştir.¹⁶ İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi Hüseyin Kazım Kadri Bey ise devr-i sâbık memurları çerçevesinde uygulanan bu siyaseti *“Meslekten maksaddan ziyâde şahıslar himâyeye edilmekte idi. Bu fenâ bir usûl idi. Çünkü iş başına getirilen her âdem İttihâd ve*

¹⁴Fatih Mehmet Sancaktar, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Milli Hâkimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Yalçın Örneği (1908-1925)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009, s. 214.

¹⁵Ahmet Reşit Rey, *İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922)*, (Yay. Haz. Nur Özmel Akın), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2014, s. 139,156.

¹⁶Hüseyin Cahit, “Dâ'irelerde Tensikât”, *Tanin*, 18 Ağustos 1908, nr.18, s. 1; Tensirat Kanunu için ayrıca bkz. “Tensikât Kanûnu”, *Düstur*, II. Tertip, C. 1, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniyye 1329, ss. 326-327.

Terakki nâm-ı hesâbına hareket edecekdî ve muvaffik olamayan adamların derhal değiştirilmeleri lazım gelirdi” sözleriyle eleştirmiştir.¹⁷

Bu gelişmelerin yanı sıra eskiye kıyasla bu dönemde insanların daha kolay memur olabilmeleri onların hem memur hem de mebus olma isteğini arttırmıştır. Halk arasında giderek yayılan memur olma isteği zamanla mebusları da etkisi altına almıştır. Hüseyin Cahit’e göre vatana hizmet sözü veren mebusların memur olmaya hakları yoktur. Aksi takdirde mebusluk makamı bir köprü vazifesi gibi görülerek mebusların yaklaşık yirmi senede ulaşamayacakları mevkilere kolaylıkla gelmelerini sağlayacaktır. Mebusların mutasarrıflık, valilik gibi yüksek memuriyetleri elde etmeyi fırsat bileceklerinden bahseden Cahit, Meclis’te ilk fırsattan istifade ile söz alarak parlak içi boş tebessüm ve yaldızlı cümlelerle memur oldukları kurumun nazırları ile iyi geçinmeye çalışacaklarından bu durumun ise vatana hizmet görevine mâni olacağından bahsetmiştir. Ayrıca mebusların bu tehlikeli arzularının bir an önce önüne geçilmesi gerektiğine dikkat çekerek bu konuda bir kanun yapılmasını ve mebusların istifalarının üzerinden bir yıl geçmeden memur olmalarının yasaklanmasını önermiştir.¹⁸ Ancak 31 Mart olayına karışan bazı cemiyet üyeleri rütbelerini koruyarak Kaza Kaymakamlıklarında, Mutasarrıflıklarda, Valiliklerde görev almaya hatta cemiyete üye olmayı bir ayrıcalık olarak görüp mevki sahibi olmaya devam etmişlerdir.¹⁹

31 Mart Olayı’nın ardından gündeme gelen bir diğer sorun müsteşarlık meselesi olmuştur. Siyasi Müsteşarlık meselesi aslında İttihat ve Terakki’nin içindeki ayrışmaların başka bir göstergesidir. İttihatçılar hem hükümet üzerindeki etkisini arttırmak hem de nazırlık konusunda tecrübe edinmek amacıyla nazırların yanına müsteşar verilmesini istemişlerdir. Ancak Kânûn-ı Esâsî’nin 67. maddesi mebusların başka bir devlet dairesinde görev alamayacağına yöneliktir.²⁰ Bu nedenle önce bu maddenin değiştirilmesi gerekmektedir. Meclis’te kanun değişikliği gündeme geldiğinde ise bazı cemiyet üyeleri bu teklife karşı çıkmışlardır. Dolayısıyla Meclis’te 2/3 çoğunluk sağlanamadığı için bu teklif kabul edilmemiştir.²¹ Bu durum Meclis içinde ekseriyet olup olmadığı sorusunu gündeme getirmiş ve muhalefet bu olayı İttihat ve Terakki’nin mağlubiyeti olarak değerlendirmiştir. Hüseyin Cahit ise “*Mecliste Ekseriyet*” adlı yazısında müsteşarlık olayının fırka içi muhalefetin bir

¹⁷Şeyh Muhsîn-i Fânî, *10 Temmuz İnkılâbı Ve Netâyici: Türkiyaİnkirazının Saikleri: Makedonya, Ermenistan ve Suriye Meseleri*, Kitabhane-i İslam ve Askerî-Tüccarzade İbrahim Hilmi (Matbaa-i Orhaniye), İstanbul 1336, s. 20.

¹⁸Hüseyin Cahit, “Mebuslar ve Memuriyetler”, *Tanin*, 24 Eylül 1909, nr. 382, s. 1.

¹⁹Kazım Nami Duru, *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1957, s. 36.

²⁰ “Kânûn-ı Esâsî: Heyet-i Mebusan”, *Düstur*, I. Tertip, C.4, İstanbul 1299, s. 12.

²¹*Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, D. 1, İ. S.1, C. IV, O. 92, 14 Haziran 1909, s. 370-371.

işareti olabileceğini belirtmiş ve bu durumun mağlubiyet olarak algılanmasından ziyade fırkayı tefrikaya düşürebilecek mebusların varlığına dikkat çekerek yaklaşan tehlike için uyarıda bulunmuştur.²²

Mebuslar arasında etkisini arttıran makam hırsı ve arzusu zamanla bu dönemin amansız hastalığı haline dönüşmüştür. İhtirasların hiziplere, fırkalara neden olduğunu söyleyen Hüseyin Cahit, “İçimizdeki İhtirasat Uyanıyor” adlı makalesinde mebusların nezaret makamına gelmek istemelerinin çekememezliğe, haset ve kıskançlığa neden olduğundan bahsetmiştir.²³ Hâlbuki yaklaşık iki yıl önce siyasi müsteşarlık mevzusu gündeme geldiğinde Nafia Nazırı Noradukyan Efendi’nin görüşlerini uygun bulmayarak eleştirmiştir. Noradukyan Efendi siyasi müsteşarlık hakkındaki görüşlerini dile getirirken parlamento merkezli meşrutiyet yönetiminden bahsederek müsteşarlık meselesinin mebuslar arasında ihtiraslara ve hükümet bunalımına neden olacağından bahsetmiştir. Hüseyin Cahit ise Noradukyan Efendi’nin bu görüşlerini o zamanlar gerçekten uzak ve abartılı bularak karşı çıkmıştır.²⁴ Dolayısıyla II. Meşrutiyet’in önemli sorunlarından biri olan mebus-memur ilişkisi çözüme ulaşmadan 1911 yılına kadar devam etmiş ve Mevadd-ı Aşere’ye konu olmuştur.

Mevadd-ı Aşere’nin en tartışmalı maddesi mebusların nazır olmaları ile ilgili olan 3. maddedir. II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte göreve başlayan Mehmet Sait Paşa’nın kısa süreli kabine dönemi sürecinde gündeme gelen en önemli olaylardan birisi Bahriye ve Harbiye Nazırlarının atanması konusu olmuştur. 01 Ağustos 1908 tarihinde yayımlanan Hatt-ı Hümayûn’un 10. maddesiyle II. Abdülhamit bu nazırları atama yetkisinin kendisinde olduğunu ilan etmiştir.²⁵ II. Abdülhamit’in bu tavrının arkasında aslında hala güçlü ve yönetimde söz sahibi olduğu izlenimini vermek istemesi yer almaktadır. Gücünü bir nevi ordudan alan İttihat ve Terakki Cemiyeti askerî alanda yapılacak görevlendirmeleri bizzat Abdülhamit’in belirleyecek olmasına sıcak bakmamıştır. Bu karara karşı çıkanların öne sürdükleri iddia bu uygulamanın hukuka aykırı olduğu yönünde olmuştur. Aykut Kansu, 1876 Kânûn-ı Esâsî’nin 7. ve 27. maddelerinin padişaha sadece sadrazam ve şeyhülislam atama yetkisi verdiğini ve kabinenin diğer üyelerini seçme yetkisinin sadrazama ait olduğunu öne sürerken, Hüseyin Cahit anayasanın padişaha bu yetkiyi verdiğini dolayısıyla II. Abdülhamit’in böyle bir karar almasında yasal olarak haklı olduğunu ancak ülkenin geleceği

²²Hüseyin Cahit, “Mecliste Ekseriyet”, *Tanin*, 19 Haziran 1909, nr. 286, s. 1.

²³Hüseyin Cahit, “Ahlak ve Tabiat Meselesi”, *Senin*, 10 Eylül 1912, nr. 1438, s. 1; Hüseyin Cahit, “İçimizdeki İhtirasat Uyanıyor”, *Tanin*, 13 Mayıs 1911, nr. 968, s. 1.

²⁴Hüseyin Cahit, “Şekl-i Hükümet”, *Tanin*, 29 Mayıs 1909, nr. 265, s. 1.

²⁵Hüseyin Cahit, “Siyâsiyât- Kânûn-ı Esâsî ve Yeni Hatt-ı Hümayûn”, *Tanin*, 03 Ağustos 1908, nr. 3, s. 1.

açısından bu hakkın sadrazama verilmesi gerektiğini düşünmektedir.²⁶ Aynı Hüseyin Cahit birkaç yıl sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafsız kabine kurulmasını teklif edince bu kez hükümdarın nazırları seçme hakkını savunmuş ve padişahın haklarına müdahale olarak görmüştür.²⁷ Muhalif basının Hizipçilerin 3. madde teklifine yönelik tepkisi ise olumlu olmuştur. İkdam gazetesi İttihat ve Terakki'nin siyasi programını eleştiren bir makale kaleme almış ve bu maddenin teklifi ile mebusların nazır olma arzularının önüne geçilebileceğine, nazırların mebus olması usulünün ancak epeyce terbiye-i siyasiyeyi gördükten sonra gerçekleşebileceğine değinmiştir. Yazının devamında memur olma isteğinin dönemin hastalığı haline geldiği ve 3. madde ile bu hastalığın önüne geçilebileceğinden bahsedilmiştir.²⁸

Celal Bayar 3. maddeyi hizipçilerin temel davası olarak görmüş ve “*Hürriyet ve meşrutiyet uğrunda fedakârlık etmiş, yetişmiş genç elemanlar, nasıl olur da bu hizipçiler, kendileri dururken, yine nazır olabileceklerdi? Veyahut baskı yapılarak istifa eden genç nazırlar yeniden eski mevkilerini alabileceklerdi*” sözleriyle eleştirmiştir.²⁹ Meşrutiyet'in başından itibaren nazırların Meclis-i Mebusan içerisinde seçilmesi hususunda çaba sarf eden İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri, Hizipçilerin nazırların Meclis dışından seçilmesine dair isteklerini tuhaf bulmuşlardır. Öyle ki Hüseyin Cahit'e göre bu maddenin kabul edilmesi demek çabaların boşa çıkması hatta nazırların Abdülhamit'ten kalma eski vezirler arasından seçilmesiyle Meşrutiyet öncesi düzene geri dönülmesi anlamına gelmektedir.³⁰

Umumî Kongre, Anayasa'nın padişaha istediği kişileri vekil olarak seçme yetkisi verdiğini dolayısıyla padişahın kanunen çoğunluk partisi dışında vekil seçme gücüne sahip iken bu madde ile çoğunluk partisi üyesinden hiçbir vekil seçememesi ve mebusların icra kuvvetlerine katılamamaları durumunda kabineyi ihtiyaç duyduğu destekten, mebusları da terfi etme hakkından mahrum bırakacağı gerekçesiyle Mevadd-ı Aşere'nin 3. maddesini reddetmiştir. Aslında Hizipçilerin bu maddeyi teklif etmelerindeki asıl neden nazırların cemiyetin seçtiği mebuslardan oluşmasını engellemektir. Çoğunluğa sahip olmalarının verdiği avantajla kendi istedikleri kişileri nazır olarak seçebilme hayali kuran Hizipçilere göre bu

²⁶ A. Kansu, *a.g.e.*, s. 163; Hüseyin Cahit, “Bahriye ve Harbiye Nazırları Meselesi”, *Tanin*, 24 Ağustos 1908, nr.24, s.1.

²⁷ M. Sancaktar, *a.g.e.*, s. 108.

²⁸ “İttihat ve Terakki Fırkasına Edilen Teklifler”, *İkdam*, 21 Nisan 1911, nr.400, s.1.

²⁹ Celal Bayar, *Ben De Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*, (Ed. Cem Çobanlı), C. 2, Sabah Kitapları, İstanbul 1997, s. 69.

³⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, “Meşrutiyet Hatıraları, 1908-1918”, *Fikir Hareketleri*, S. 151, Ankara 1936, s. 325.

madde ile hem cemiyetin etkinliğini azalacaktır hem de kendilerinin demokrasiye uygun hareket ettikleri mesajını vermiş olacaklardır.³¹

2.2.Padişahın Hukukuna Dair Maddeler

Mevadd-ı Aşere'nin 5, 6 ve 7. maddeleri daha çok Osmanlı geleneklerinin devamını sağlamaya, dini ve milli değerlerin korunmasına yöneliktir. Kongre, bu maddelerin fırka programında zaten var olduğuna ve tekrara gerek olmadığına karar vermiştir.

Abdülaziz Mecdi Efendi'ye göre toplumun yaklaşık yüzde doksanı muhafazakârdır ve temel sorun toplumda hâkim olan muhafazakâr ve liberal düşünce tarzıdır.³² Ancak Mecdi Efendi'nin bu iddiası sadece muhaliflerin değil aynı zamanda hizipçilerin de tepkisine neden olmuştur. Hizip yanlısı Fırka İdare Heyeti üyesi Basri Bey kendisinin muhafazakâr olmadığını söylemiştir. Samsun Mebusu Necmeddin Bey de kendisini hakiki liberalolarak tanımlamış ve Hizipçiler arasında kendisi gibi düşünen arkadaşlarının olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra muhalefet cephesinden de tepkiler gecikmemiştir. Ahali Fırkası'ndan Karesi Mebusu Vasfi Efendi, Mecdi Efendi'nin memleketi tanımadığını iddia ederken bağımsızlardan Cidde Mebusu Kasım Zeynel Efendi muhafazakârlığın cehaletten kaynaklandığını ileri sürmüştür.³³ Hüseyin Cahit'e göre öne sürülen maddelerin muhafazakârlık ve liberallik ile ilgisi yoktur. Yani mesele ne muhafazakârlıktır ne de liberalliktir, asıl sorun kişilerin şahsi düşünceleridir.³⁴

Mehmed Salahaddin Bey³⁵ Osmanlı geleneklerinin devamını sağlayan 7. maddenin manasız, parlak kelimeler ile geçiştirilmeye çalışıldığını iddia etmiş, bununla birlikte cemiyet insanlara yaldızlı haplar yutturmak yerine bu maddeleri olduğu gibi kabul etmesi halinde ülkenin bu duruma düşmeyeceğini savunmuştur. Ayrıca “*devlet ve memleket için iyi niyet beslemeyen, her türlü aklî ve keyfî idarenin icrasıyla şahsi menfaatleri için çalışan bu İttihat eşkıya ve reisleri, on senedir umumi menfaat ile ilgili sunulan teklif ve nasihatleri kabul etmedi ve edemezdi*” ifadeleriyle İttihatçılara bu teklifleri yapmanın zaman kaybetmekten başka bir şey olmadığını savunmuştur.³⁶

³¹Yücel Yiğit, “İttihat ve Terakki Fırkası İçinde Parti İçi Muhalefet: Hizb-i Cedit Hareketi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 28, 2014, s. 118.

³²“Tenvir-i Hakikat”, *Sabah*, 28 Nisan 1911, nr. 7759, s. 2.

³³Jön Türk'ten naklen, “Mecdi Efendi'nin Mektubu”, *Tanin*, 01 Mayıs 1911, nr. 956, s. 2.

³⁴Hüseyin Cahit, “Muhafazakârlık, Liberallik”, *Tanin*, 30 Nisan 1911, nr. 955, s. 1.

³⁵1888'de Daire-i Sadaret-Uzma Telgraf Kalemi'nde görevine başlayan Mehmed Selâhaddin Bey, Bab-ı Ali'de Sadaret Şifre Kalemi'nde yirmi iki yıl çalışmasının ardından 31 Mart Olayı sonrasında Mısır'a firar etmiş ve memuriyetle ilişkisi kesilmiştir.

³⁶M. Salahaddin, *a.g.e.*, s. 173-174.

İttihatçılar tarafından tepkiyle karşılanan ve tartışmalara neden olan maddelerden bir diğeri mevadin 9. maddesi olmuştur. Bu madde saltanat ve hilafet makamının haklarının muhafazasına ve makamın güçlenmesine yöneliktir. Hizipçilerin bu maddeyi teklif etmelerinin ve padişah yanlısı bir tutum sergilemelerinin temelinde Meclis'in zamanla padişahlık makamına göre daha üstün konuma gelmesinden duydukları rahatsızlık vardır. Bu nedenle Hizipçiler kendilerini saltanatın özellikle de hilafetin koruyucusu, savunucusu ilan etmişlerdir.

Umumî Kongre, padişahın kuvve-i selase arasındaki dengeyi sağlama hakkı ve gücü olmasına rağmen anayasada kuvvet ilkesini bozan kararların alındığının farkında olduklarını, bu nedenle cemiyetin siyasi programının yeniden düzenleneceğini ifade ederek bu maddeyi geçiştirmiştir. Maddenin temelinde Kânûn-ı Esâsî'nin 35. maddesinin ta'dili meselesi yer almaktadır. Padişah ve Meclis arasındaki ilişki 1876 Anayasası'nın 7. ve 35. maddeleri ile düzenlenmiştir. Buna göre Hükümet ve Meclis arasında bir anlaşmazlık yaşandığında padişah devreye girerek ya Vükelâyı azlediyor ya da Meclis'i feshedebiliyordu.³⁷ Ancak Meclis-i Mebusan'ın gücünü arttırmak için yapılan 1909 değişiklikleri kapsamında padişahın Meclis'i feshetme yetkisi sınırlandırılmış ve herhangi bir anlaşmazlık durumunda padişah yerine Meclis'in sözü geçer olmuştur. Hizipçiler padişahın alınan bu yetkinin 9. madde aracılığıyla padişaha geri verilmesini istemişlerdir. Bu isteklerine tepkiler ise gecikmemiştir. Hüseyin Cahit'e göre Hizipçilerin tepkileri tamamen şahsa yöneliktir ve Hizipçiler bu madde ile İttihatçı liderleri hedef almışlardır. Ayrıca 1909 değişiklikleri ile Padişah ve Meclis arasındaki dengenin sağlandığını, aksi iddiaların doğru olmadığı söylenilerek Hizb-i Cedid'in bu isteğine karşı çıkmıştır.³⁸ Fakat birkaç ay sonrasında ibre tamamen tersine dönmüştür. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın ara seçimleri kazanmasıyla birlikte bu defa İttihatçılar 35. maddenin yeniden düzenlenmesini isterken, Miralay Sadık Bey'in de içinde bulunduğu muhalefet cephesi bu teklife karşı çıkmıştır.

2.3. Masonluk ve 2/3 Çoğunluk Meselesi

Mevadd-ı Aşere'nin gizli cemiyetlere yönelik 10. maddesi Kongre tarafından mevcut kanunda böyle bir düzenlemenin var olması nedeniyle gereksiz bulunmuştur. Aslında bu maddenin hedefinde farmasonluk ve siyonistlik olsa da bu maddede açıkça masonluk

³⁷Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler 1908-1918: İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C. 1, Hürriyet Vakfı Yay., (2. Bs.), İstanbul 1988, s. 276-277.

³⁸Hüseyin Cahit, "Hukuk-u Hazret-i Padişah", *Tanin*, 02 Mayıs 1911, nr.957, s. 1; Hüseyin Cahit, "Telaşın Hikmeti", *Tanin*, 17 Aralık 1911, nr. 1181, s. 1.

belirtilmediği için ciddi bir tartışma yaşanmamıştır. Celal Bayar bu maddenin hedefinin doğrudan doğruya cemiyet içindeki masonlar olduğu görüşündedir.³⁹ Hüseyin Cahit'e göre ise bu konuda kanun gayet açıktır. Bu tarz cemiyetler varsa ve Hükümet buna müdahale etmiyorsa kanun hükümleri icra olunmalıdır. Bunun için programa madde eklenmesi ise gülünecek bir durumdur.⁴⁰ Ancak yaklaşan Meclis grup başkanlığı seçiminde Hizipçilerin desteğini almak ve cemiyet içindeki karışıklığı dindirmek isteyen İttihatçılar masonluğu ile tanınan Selanik Mebusu Emmanuel Carasso'yu gözden çıkarmışlardır.⁴¹

Farmasonluk meselesinin gündeme gelmesinde diğer bir etken Meşihat makamında yaşanan sorunlar olmuştur. II. Abdülhamit'in Şeyhülislâmı olarak görev yapan Cemâleddin Efendi, padişaha Bahriye ve Harbiye Nazırlarını atama yetkisi veren Hatt-ı Hümayûn'un 10. maddesine karşı çıkararak bu maddenin değiştirilmesini istemiştir.⁴² İttihatçılar tarafından memnuniyetle karşılanan Cemâleddin Efendi'nin bu tavrı şeyhülislamlık makamının siyaset üzerindeki etkisinin hâlâ devam ettiğini göstermektedir. Cemâleddin Efendi'nin yerine getirilen Ziyâeddin Efendi'nin 31 Mart sonrası II. Abdülhamit'in çıkartmak istediği hal' fetvasına mukavemet etmesi İttihatçıların gözünde Meşihat makamının değerini arttırmıştır.⁴³ Hem nüfuzunu arttırmak hem de faaliyetlerini meşrulaştırmak isteyen İttihat ve Terakki Cemiyeti bu şekilde Şeyhülislamlık makamını kontrol altına almak istemiştir. Cemiyetin bu politikası doğrultusunda Hakkı Paşa Kabinesi belirlenirken masonluğu ile ün salmış Musa Kâzım Efendi Şeyhülislamlık makamına getirilmiştir. Bu durum cemiyet içindeki muhafazakâr kesimin tepkisine neden olmuştur. Masonluğu ile tanınan kişilerin önemli görevlerde yer almasının bir gün muhafazakârların isyan etmesine neden olacağı aslında İttihatçılar tarafından bilinen bir gerçektir. Öyle ki Hüseyin Cahit, "*Talât ve bizler de farmason idik. Günün birinde Meclis-i Mebusan kürsüsünde muhaliflerin bu bahsi de açacaklarını ve nazırlardan bir kısmına franmason olduklarından dolayı hücum edeceklerini bekliyorduk*" açıklamasını yapmıştır.⁴⁴ Zaten Sadık Bey de Şehzadebaşı'nda kurduğu Melâmi Tekkesi'nde Talât Bey ve arkadaşlarının mason olduğu yönünde propagandalar yapmıştır.⁴⁵

³⁹C. Bayar, *a.g.e.*, s. 66.

⁴⁰Hüseyin Câhit, "*Fırtına*", Tanin, 23 Nisan 1911, nr. 948, s. 1.

⁴¹A. Kansu, "*İttihatçıların*", s. 255.

⁴² Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, TTK Yay., Ankara 1949, s. 23-24.

⁴³Hüseyin Cahit, "Yeni Heyet-i Vükela", *Tanin*, 07 Ağustos 1908, nr.7, s. 1; A. F. Türkgeldi, *a.g.e.*, s. 40-41.

⁴⁴H. C. Yalçın, *a.g.m.*, s. 326.

⁴⁵Halil Mentеше, *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Mentеше'nin Anıları*, (Yay. Haz. İsmail Arar), Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1986, s. 22.

Homojen bir yapıya sahip olmayan İttihat ve Terakki içinde yaşanan fikir ayrılıklarının ve sıkıntılarının giderek artması partide disiplin sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle parti iç tüzüğünde değişiklik yapılarak tüzüğe 2/3 oy çokluğuyla karar alınabilir maddesi eklenmiştir. Ancak bu karar mebusların tepkisine neden olmuştur. Meclis'te 2/3 çoğunluk sağlanarak alınan kararların herkes için geçerli olması, söz haklarını kısıtladığı gerekçesiyle bazı mebusların istifa etmesine yol açmıştır. 2/3 çoğunluk kararı ile cemiyeti yönetenlerin Meclis'e yön verdiği, mebusların alınan kararları kabul etmek zorunda bırakılarak kendi fikirlerini savunamadıkları, nazırların bile İttihatçıların birer araçları haline geldikleri öne sürülmüştür. Hatta Mustafa Arif, Ferid, Rıza Tevfik, Sıdkı Şeref Beyler ve Kasım Zeynel Efendi söz özgürlüklerinin olmadığı gerekçesiyle istifa etmiştir.⁴⁶ Hizipçiler de Mevadd-ı Aşere isteklerinin yanı sıra parti iç tüzüğünde yer alan 2/3 çoğunluk kararını gündeme getirmişlerdir. Ancak Kongre, 2/3 çoğunluk meselesinin parti iç tüzüğü ile ilgili bir düzenleme olması sebebiyle bu konunun ayrıca tartışılmasına karar vermiştir. Hüseyin Cahit, 2/3 çoğunluk kararının kaldırılması halinde parti içinde birliğin olmayacağına, herkesin başına buyruk hareket ederek canının isteği gibi oy vereceğine, böylece ortada bir parti kalmayacağına inanmaktadır.⁴⁷ Hizipçiler 2/3 çoğunluk kararı konusunda istediğini elde edemeyince yönünü bu defa Merkez-i Ümumi'ye çevirmiştir. Böylece Kongre'de temsil edilip edilmeme sorunu ortaya çıkmıştır. Merkez-i Ümumi'de alınan kararların cemiyetin siyasetini, felsefesini belirlemede etkin rol oynaması Hizipçilerin dikkatini çekmiştir. Ancak Kongre'de cemiyetin temsil gücünün zayıf olması nedeniyle Merkez-i Ümumi'de bulunan fırka üye sayısının arttırılmasını zaruri görmüşlerdir. Böylece 1911 yılında yapılan tüzük değişiklikleri ile üye sayısı 12'ye çıkarılmıştır.⁴⁸

3.Hizb-i Cedid'e ve Mevadd-ı Aşere'ye Tepkiler

Hizbi Cedid'in, İttihat ve Terakki'ye önerdiği 10 maddelik teklifi kabul ettirmeleri muhalif gazetelerce fırkanın kuvvet bulduğu yönünde yorumlanırken⁴⁹ Hüseyin Cahit bu yorumları eleştirmiş ve aslında bu maddelerin gürültüye sebep olacak bir içeriğe sahip olmadığını dile getirmiştir.⁵⁰ Bununla birlikte Hizb-i Cedid'e karşı Selanik ve diğer vilayetlerden protesto telgrafları çekilmiştir. Tanin gazetesinde yayımlanan bu protesto telgraflarının birinde Hizb-i Cedid'in fırkanın dağılmasına neden olacak bir oluşum olmadığı

⁴⁶“İttihat ve Terakki Fırkası”, *İkdam*, 22 Nisan 1911, nr. 401, s. 2.

⁴⁷Hüseyin Cahit, “Fırka Kuvvet Bulmuş”, *Tanin*, 25 Nisan 2911, nr. 950, s. 1.

⁴⁸T. Z. Tunaya, *a.g.e.*, s. 84.

⁴⁹“Teklifler ve Dünkü Müzakere”, *İkdam*, 23 Nisan 1911, nr. 402, s. 1.

⁵⁰Hüseyin Cahit, “Fırka Kuvvet Bulmuş”, nr. 950, s. 1.

iddia edilmiştir.⁵¹ Başlangıçta Hüseyin Cahit de aynı görüşe sahip olmakla birlikte yıllar sonraaslında durumun çok daha ciddi olduğunu, hatta Sadık Bey ve arkadaşlarının istedikleri gibi hareket edebilselerdi İttihat ve Terakki'nin o zamanlar parçalanacağını söylemiştir.⁵² Aykut Kansu, Hizb-i Cedid taraftarlarının eski düzen yanlıları olduklarını ve Mevadd-ı Aşere'nin kabul edilmesi halinde mutlakiyetçi yönetim tarzına geri dönüleceğini söyleyerek partinin bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını düşünmektedir.⁵³ Talât Bey'in 10 Şubat 1911'de Dâhiliye Nezareti'nden istifa etmesi muhalif basında hizipçilerin bir başarısı olarak görülmüştür. 16 Şubat 1911'de yapılan Meclis toplantısında 65 oy, Halil Bey'in Dâhiliye Nazırı olması yönüyle geri kalan 48 oy ise parti lideri olarak görevine devam etmesi yönünde olmuştur. Bu durum cemiyet içindeki fikir ayrılıklarının iyice su yüzüne çıktığının bir göstergesidir.⁵⁴ İstifasının ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Meclis grup başkanlığına getirilen Talât Bey ise cemiyetin dağılmaya başladığına yönelik söylentiler üzerine, bir beyanname ile bu iddiaları yalanlayarak Mevadd-ı Aşere'nin parti programına ilavesinin kabul edildiğine dair bir açıklama yapmıştır.⁵⁵ Hüseyin Cahit yıllar sonra "*Talat'ı yıkan kuvvet, parlamento icapları değildi, İttihat ve Terakki içindeki entrika idi*" diyerek Talat Bey'i Hizipçilerin ilk kurbanı olarak göstermiş, Talat Bey'in istifasının sadrazam ile olan bir anlaşmazlıktan ziyade psikolojik bir durum olduğunu söylemiştir.⁵⁶ Talât Bey'in istifası ise sadece bir başlangıçtı ve İttihatçı diğer Nazırların istifa etmeleri kaçınılmazdı. Nitekim öyle de olmuştur. Hizbin asıl başarısı Maliye Nazırı Cavit ve Maarif Nazırı İsmail Hakkı Beylerin bir süreden beri fırkada meydana gelenkarışıklığı ve bu karışıklığın hariçte oluşturduğu etkileri öne sürerek istifa etmeleri olmuştur. Cavit ve İsmail Hakkı Beylerin istifalarının ardından, mevadın ikinci maddesinin uygulandığını kanıtlamak istercesine yerlerine Meclis-i Âyan üyeleri Nail Bey ve Abdurrahman Efendi getirilmiştir.⁵⁷ Hüseyin Cahit bu istifaları genç Türklüğün mağlubiyeti olarak görmüş ve hükümetin içinde bulunduğu buhranın ortadan kaldırılması için "*ya ekseriyet ya sebat ya ekalliyet ve terk-i mevki: bugünkü vaziyetin içinden başka türlü çıkılmaz*" diyerek gerekirse İttihat ve Terakki'nin hükümetten tamamen çekilmesini önermiştir.⁵⁷ Ancak Hüseyin Cahit'in bu önerisi göz önünde bulundurulmamış ve Meclis'te kavgalar devam etmiştir.

⁵¹ "Hükümet-i Osmaniye: Bulgar Gazeteleri", *Tanin*, 15 Mayıs 1911, nr.970, s. 2.

⁵²Hüseyin Cahit Yalçın, "Bizde İlk Hizipleşme", *Yakın Tarihimiz*, C.2, S.18, 28 Haziran 1962, s.153.

⁵³A. Kansu, "*İttihatçıların*", s. 16.

⁵⁴ Hüseyin Cahit, "Yeni Dâhiliye Nazırı", *Tanin*, 17 Şubat 1911, nr. 902, s. 1.

⁵⁵ "Beyanname", *Tanin*, 20 Nisan 1911, nr. 945, s. 2.

⁵⁶H. C. Yalçın, "*Bizde*", s. 153; Hüseyin Cahit, "Dâhiliye Nazırının İstifası", *Tanin*, 12 Şubat 1911, nr. 897, s. 1.

⁵⁷Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908- 1914)*, (Çev. Nuran Ülken), Sander Yay., İstanbul 1971, s. 138.

⁵⁷Hüseyin Cahit, "Cavid ve Hakkı Beylerin İstifası", *Tanin*, 09 Mayıs 1911, nr. 964, s. 1; Hüseyin Cahit, "Kabinenin Hâl ve Mevki", *Tanin*, 07 Mayıs 1911, nr. 962, s. 1.

Sonuç

Başlangıçta üye sayısı yetersiz olan İttihat ve Terakki Cemiyeti genel seçimlerden güçlü çıkabilmek için üye sayısını artırma yoluna gidince cemiyete sonradan dâhil olan bazı üyelerin nitelikli olmaması birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Özellikle cemiyetin yapısının homojen olmaması cemiyet içinde fikir ayrılıklarının, gruplaşmaların ve hiziplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zamanla ortaya çıkan bir diğer sorun ise İttihatçı kadro yapılanması olmuştur. Öyle ki II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti, Hükümet üzerindeki otoritesini giderek arttırmıştır. Ancak bir süre sonra cemiyetin baskıcı tavrı gerek muhalefet cephesinden gerekse fırka içinden seslerin yükselmesine neden olmuştur. Böylece başta Mecdi Efendi ve Sadık Bey olmak üzere bazı cemiyet üyelerinin uygulanan politikalarından duydukları rahatsızlık cemiyetten ayrılıkları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla hizipleşmeye dair tehlike çanları aslında çok daha öncesinden çalmaya başlamış ancak duyulmamış ya da duyulmak istenmemiştir. Bu açıdan bakıldığında Mevadd-ı Aşere maddelerin gündeme gelmesine yaklaşık üç yıldır vuku bulan olayların ve gelişmelerin neden olduğunu söylemek mümkündür.

Hizipçilerin öne sürdükleri isteklerin birçoğu aslında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin siyasi programında zaten yer alan maddelerdir. Umumî Kongre de maddelerin kabulüne yönelik yaptığı açıklamada bu konuya değinmiş ve bazı maddelerin tekrara düşmekten öteye gitmediğini açıklamıştır. Maddeler detaylı olarak incelendiğinde ortaya şu sonuç çıkmaktadır: Mebusların imtiyaz sahip olmaması ve çıkarlarının gözetilmemesi, bazı mebusların yüksek mevkilere gelebilmek için memur olma arzuları, Osmanlı geleneklerinin muhafazası gibi sorunlar aslında cemiyet içinde 2. Meşrutiyet'in ilanından itibaren dile getirilmiştir. Dolayısıyla Mevadd-ı Aşere'ye konu olan bu hususlar yeni bir durum değildir. Asıl önemli nokta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin zamanla artan nüfuzundan duyulan rahatsızlıktır. Meclis'in gücünün arttırılması ve siyasetin merkezinde yer alması konusunda çaba sarf eden İttihat ve Terakki üyeleri zamanla kontrolü kaybetmeye başlamıştır. Öyle ki en küçük meselelerde bile ön plana çıkmaya, memurların vazifelerine dahi müdahale etmeye başlamışlardır. Bu durum ister istemez tepkileri de beraberinde getirmiştir. İttihat ve Terakki'nin bu tutumunun ardında aslında muhalefetin güçlenip iktidara gelmesi korkusu vardır. Gücünü kaybetme endişesiyle hareket eden cemiyetin baskıcı bir politika izlemesinden duyulan rahatsızlık ve cemiyet içerisinde aynı amacı gütmeyen üyelerin varlığı Hizb-i Cedit'i

meydana getirmiştir. Böylece Hizipçiler Mevadd-ı Aşere istekleriyle rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Hizipçilerin elde ettikleri tek kazanç ise cemiyet üyesi beş nazırın görevinden istifa etmesi olmuştur. Bunun yanı sıra Hükümet'in politikasında gözle görülür herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Kaynaklar

Resmi Yayınlar

Düstur, I. Tertip, C.4, İstanbul 1299.

Düstur, II. Tertip, C. 1, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniyye 1329.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, D.1, İ.S.1, C.IV, O.92, 14 Haziran 1909 (01 Haziran 1325).

Sürelî Yayınlar

Hüseyin Cahit, “Ahlak ve Tabiat Meselesi”, Senin, 10 Eylül 1912 (23 Ağustos 1328), N.1438, s.1.

İkdam

Sabah

Tanin

Kitap ve Makaleler

AHMAD, F., *İttihat ve Terakki (1908- 1914)*, (Çev. Nuran Ülken), Sander Yay., İstanbul 1971.

BAŞMABEYİNCİ, L.B., *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, Hürriyet Yay., İstanbul 1979.

BAYAR, C., *Ben De Yazdım: Milli Mücadeleye Gidiş*, (Ed. Cem Çobanlı), C. 2, Sabah Kitapları, İstanbul 1997.

DURU, K. N., *İttihat ve Terakki Hatıralarım*, Sucuoğlu Matbaası, İstanbul 1957.

ERGİN, O., *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun: Hayatı ve Şahsiyeti*, Kenan Basımevi, İstanbul 1942.

HALICI, Ş., “İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde Siyasal Bölünme: Hizb-i Cedid”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 15, 2007, s. 73-109.

KANSU, A., *1908 Devrimi*, (Çev. Ayda Erbal), İletişim Yay., İstanbul 1995.

KANSU, A., *İttihatçıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913*, (Çev. Selda Somuncuoğlu), İletişim Yay., İstanbul 2016.

KEMAL, Y., *Çocukluğum Gençliğim Siyasî ve Edebî Hatıralarım*, Fetih Cemiyeti, İstanbul 1999.

MENTEŞE, H., *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları*, (Yay. Haz. İsmail Arar), Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1986.

REY, A.R., *İmparatorluğun Son Döneminde Gördüklerim Yaptıklarım (1890-1922)*, (Yay. Haz. Nur Özmel Akın), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2014.

SALAHADDİN, M., *İttihad ve Terakki'nin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı Hakkında Bildiklerim*, (Sadeleştiren Ahmed Varol), İnkılab Yay., (3. Bs.), İstanbul 2017.

SANCAKTAR, F. M., *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit Yalçın Örneği (1908-1925)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009.

ŞEYH, M. F., *10 Temmuz İnkılâbı Ve Netâyici: Türkiyaİnkirazının Saikleri: Makedonya, Ermenistan ve Suriye Meseleri*, Kitabhane-i İslam ve Askerî-Tüccarzade İbrahim Hilmi (Matbaa-i Orhaniye), İstanbul 1336.

TUNAYA, T. Z., *Türkiye'de Siyasal Partiler 1908-1918: İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C.1, Hürriyet Vakfı Yay., (2. Bs.), İstanbul 1988.

TÜRKGELDİ, A. F., *Görüp İşittiklerim*, TTK Yay., Ankara 1949.

YALÇIN, H.C., "Bizde İlk Hizipleşme", *Yakın Tarihimiz*, C. 2, S. 18, 28 Haziran 1962, s.153-154.

YALÇIN, H. C., "Meşrutiyet Hatıraları, 1908-1918", *Fikir Hareketleri*, S. 151, Ankara 1936, s. 325-326.

YİĞİT, Y., "İttihat ve Terakki Fırkası İçinde Parti İçi Muhalefet: Hizb-i Cedit Hareketi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 14, S. 28, 2014, ss. 103-125.